

Türkiye’de Mikrokredi Uygulamaları

Hakan Şahin¹

Giriş

Yoksulluk, insanlık tarihinin en eski problemlerinden biridir. Yoksullukla mücadele, tarihin her döneminde insanların gündeminde olmuş, bu konuyu daha çok önemseyen toplumlar zenginleşirken, bunu göz ardı eden toplumlarda yozlaşma baş göstermiş, zengin ile fakir arasındaki maddi ayrım artmış, suç oranları yükselmiş ve karışıklıklar ortaya çıkarak nihayet büyük toplumsal krizler yaşanmıştır.

Sanayi devriminden sonra patlak veren kolonizasyon yarışında başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupa Devletleri; Afrika, Güney Asya ve Güney Amerika’yı hızla sömürgeleştirmeye başlamıştır. Bu kıtalarda yer alan ülkelerin birçoğu bugün dünyanın en yoksul ülkeleri olarak bilinmekte ve hatta Birleşmiş Milletler tarafından En Az Gelişmiş Ülkeler (Least Developed Countries) olarak adlandırılmaktadır.

Mikrokredi fikri ilk olarak bu ülkelerden biri olan Bangladeş’te ortaya atılmıştır. Bir İktisat Profesörü olan Muhammed Yunus tarafından 1970’li yıllarda ilk uygulamaları yapılmış ve çok geçmeden yoksul insanların hayatlarını değiştirmede ne kadar etkili bir yöntem olduğu fark edilmiştir. 1983 yılında Grameen Bankasının kurulmasıyla mikrokredi kavramı dünya genelinde ilgi uyandırmaya başlamış, 5 kıtadan 58 ülkede benzer mikrofinans kuruluşları ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de ilk olarak 1995-1997 yılları arasında Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından denenen mikrokredi çalışmaları başarıya ulaşmış, 100’e yakın kadın, 200’er dolar civarında mikrokredi ile hâli hazırda devam ettirdikleri işlerine yatırım yapabilmişlerdir. Ardından Prof. Dr. Aziz Akgül başkanlığındaki Türkiye İsrarı Önleme Vakfı (TİSVA) ve daha sonra Toplum Gönüllüleri Vakfı (TGV) olmak üzere ülkemizde mikrokredi uygulamaları yaygınlaşmış ve tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yoksulluk sınırını aşmaya çalışan insanlar için hayat kaynağı olmuştur.

Bu çalışmamızda öncelikle mikrokredi kavramının tanımı yapılacak, kısaca doğuş hikâyesine değinilecek, daha sonra ise ülkemizdeki yansımaları incelenerek Türkiye’de mikrokredi rakamlarına yer verilecektir. Ardından sistemin olumlu ve olumsuz yanları masaya yatırılacak ve Türkiye’de mikrokreditin geleceği üzerine yorumlara yer verilerek çalışma nihayete erdirilecektir.

¹ Yazarın 27.05.2011 tarihli yüksek lisans çalışmasının özetidir.

Mikrokreditinin Tanımı

Mikrokredi kaynaklarda şöyle tanımlanmaktadır:

“Yoksul ve düşük gelir düzeyindeki kişi, aile ve mikro işletmelere sağlanan finansman hizmetleridir. İş yapma fikri olup, gelir getirici bir faaliyette bulunmak üzere küçük bir başlangıç sermayesine ihtiyacı olan yoksullara imkân verilmesi projesidir. Sadece güvene dayanan, teminatsız ve kefilsiz küçük sermaye şeklindeki mikro kredi, yoksulların kendi kendilerine yoksulluktan kurtulmaları için etkili bir strateji olarak kabul görmektedir. Bunun dışında geleneksel kredi, mevduat, sigorta ve geçerli mali sistem dışında kalanlara veya bu kuruluşlara ulaşamayanlara yapılan tasarruf, sigorta ve para transferi gibi hizmetler de mikro finansman hizmetleri arasında sayılmaktadır.”²

Mikrokrediyi, geleneksel kredilendirme uygulamalarından farklı bir noktaya koyan en büyük etken mikro girişimciden herhangi bir teminat talep edilmemesi ve tamamen güvene dayalı olarak verilmesidir. Burada ortaya çıkan riski azaltmak için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır.

- Kredi miktarları kurum için küçük, üyeler için büyük sayılabilecek miktarlardır.
- Krediler, üyeler arasında yapılan sözlü sınavlardan sonra üyelerin en yoksulları arasından iş kurma isteği ve eğilimi olan kişilere verilir. Yani onurlu bir hayat yaşamak için bir iş kurmak ve o işi ayakta tutmaktan başka bir çaresi olmayan kişilere verilir.
- Krediler, çoğunlukla kadınlara verilir. Yapılan araştırmalarda, toplumun yoksul kesimlerinde yaşayan evli kadınların kazançlarının, erkeklerin kazançlarına oranla daha büyük oranda ailenin kalkınması için harcanmakta olduğu tespit edilmiş, ayrıca kadınların borçlarına erkeklerden daha sadık olduğu gözlemlenmiştir.
- Bireysel kredi almak mümkün değildir. Mikrokredi almak için en az 3, bazen ise 5 kişiden oluşan bir “dayanışma grubu” oluşturulması gerekir. Önce belli bir eğitim sürecinden başarıyla geçmiş olması beklenen bu gruplarda sadece 1 ya da 2 kişiye kredi verilir. Bu kişiler, kredilerinin tamamını ya da bir kısmını başarıyla geri ödedikten sonra diğer grup üyeleri kredi almaya hak kazanır. Grup üyeleri her hafta kurum görevlisi nezaretinde yapılan istişare toplantıları ile bir araya gelirler. Bu haftalık toplantılarda borçlar toplanır, iş kurmakta olan üyeler dinlenir, yardıma ihtiyaç duyulan konularda destek sağlanır ve grup içi dayanışma kuvvetlendirilir. Ayrıca grup üyeleri için küçük bir sigorta hesabı oluşturularak haftalık toplantılarda üyelerden bu hesaba, örneğin 1 TL gibi çok cüzi miktarlarda para koymaları beklenir. Bu hesapta biriken para, işleri kötü giden veya darda kalan üyeler için bir sigorta fonu görevi görmektedir. Gruplara dair anlatılan bu aşamalardan herhangi birini aksatan üyeler, diğer grup üyelerini kredi almaktan mahrum bırakacakları için grup içi sosyal baskı en güçlü teminat olmaktadır.

² DÜNDAR, Seher Ozan; **Mikro Finansman**, Ankara, 2007, sf.2,
http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/ga/2007-GA/GA-07-05-28_Mikro_Finansman.pdf.

Mikrokredi kavramı, mikrofinansman adı altında sunulan hizmetlerden en önemlisi olmakla birlikte sadece biridir. Bundan dolayı mikrokredi, mikrofinansın bir alt kümesi olarak anlaşılmalıdır.

Bir çalışmada Mikrofinans kavramı şu şekilde açıklanmaktadır:

“Mikrofinans, belirli bir düzeyin altında gelire sahip bireylere yapılacak yardım ve bağışlar yerine, bankalar, sivil toplum kuruluşları, kredi kooperatifleri ve diğer resmî mali sistem öğeleri aracılığı ile onların ihtiyaçlarını karşılayacak, onları üretime sevk edecek düşük meblağlardaki kredilerin kullandırılması, böylelikle bir yandan bu bireylerin mevcut refah seviyelerinin arttırılması, diğer yandan ise dolaylı olarak çok küçük değerlerin de üretim sürecinde kullanılması ile kişi başına düşen milli gelirin ve büyüme oranının yükseltilmesi amaçlarına hizmet eden ekonomik bir sistemi ifade etmektedir.”³

Mikrokredi hizmeti sunan profesyonel kurumlar genelde “mikrofinans kuruluşu” olarak isimlendirilmektedir. Türkiye’de kurulması istenen resmî mikrofinans kuruluşları için bir kanun taslağı hazırlanmış durumdadır. Sürece yasal bir nitelik kazandıracak olan tasarıda; başlangıçta Merkez Bankasına benzer bir Mikrokredi Bankasının kurulup kredilerin buradan kullandırılması, sonraki aşamada ise kurulacak mikrokredi kuruluşları ile bu kredilerin verilmesi düşünülmektedir. Tasarı ile birlikte mikrokredi kuruluşlarının anonim şirket şeklinde kurulması, kuruluş için Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulundan (BDDK) izin alınması şartları getirilmiş olup mevduat kabul etme izni verilmektedir. Ancak topladıkları mevduatın öz kaynaklarının üç katını geçemeyeceği ifade edilmektedir. Ayrıca yabancı para üzerinden işlem yapma yetkileri olmayıp mikro girişimciler dışındaki gerçek ve tüzel kişilere kredi veremeyeceklerdir.⁴

³ *Yoksulluğun Önlenmesinde Mikrokredi Uygulamaları ve Türkiye*, İSEDAK, Ankara, 2007, sf.12, [http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/pdf/TURKEY%2023-07%20CR\(1\)TR.pdf](http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/pdf/TURKEY%2023-07%20CR(1)TR.pdf).

⁴ DOLUN, Leyla; *Mikro Finansman*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Ankara, 2005, sf.22-23, http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2005-GA/GA-05-02-05_Mikro_Finansman.pdf.

Mikrokreditinin Tarihi

Mikrokredi, 1971 yılında Doğu Pakistan topraklarının Bengal bölgesinde gerçekleşen 1 yıllık iç savaş sürecinden sonra oldukça bitkin ve fakir; ama bağımsız bir ülke olarak Dünya sahnesine çıkan Bangladeş topraklarında ortaya çıkmıştır. Ülke kurulduktan yaklaşık 5 yıl sonra Bangladeş'in başlıca üniversitelerinden biri olan Çittagong Üniversitesinde Ekonomi Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmakta olan Prof. Dr. Muhammed Yunus tarafından ortaya atılmış olan bu yeni kredilendirme modeli; önce Bangladeş'te, daha sonra tüm dünyada büyük ses getirmiş, insanlık tarihinin en eski sorunlarından biri olan yoksullukla mücadelede etkili bir yöntem olarak kabul görmüştür.

Muhammed Yunus'un fakir bir Bengal köyünde sepet dokuyan 42 kadına, işlerini kendileri finanse edebilmeleri için verdiği 27 dolarlık (2000 Taka) kredi ile başlayan mikrokredi fikri zamanla olgunlaşmış ve bir proje hâlini almıştır. İlk zamanlarda Yunus ve öğrencileri Çittagong'un Jobra köyündeki kadınları tek tek ziyaret ederek projelerini anlatmaya ve onları kredi çekmeleri için teşvik etmeye çalışmışlardır. Bangladeş'in yoksul kesimlerinde süregelen katı muhafazakârlık ve kadınlar üzerindeki ağır baskıdan dolayı bu iş kolay olmamış ve 3 yıl kadar bu şekilde çalışmaya devam etmişlerdir. Yunus, uzun bir süre çevresindeki kalıplaşmış düşünceleri kırmaya uğraşmıştır. İnsanların mikrokrediye güvenmeme nedenlerini ve öne sürdükleri iddiaları kitabında şu şekilde derlemiştir:⁵

- Yoksulların gelir getirici bir faaliyete girişmeden önce eğitilmeleri gerekir.
- Tek başına kredi bir işe yaramaz: mutlaka eğitim, pazarlama, nakliye tesisleri, teknoloji ve eğitimle desteklenmesi gerekir.
- Yoksullar para biriktiremez.
- Yoksulların çok ivedi tüketim gereksinimleri olduğundan, her şeyi tüketmek alışkanlığındadırlar.
- Yoksullar bir arada çalışamaz.
- Kronik yoksulluğun yoksulların akıl ve hedefleri üzerinde mahvedici bir etkisi vardır. Tıpkı bütün yaşamını kafeste geçirmiş bir kuşun kafesten çıkartıldığında uçmayı istememesi gibi.
- Yoksul kadınların hiçbir becerileri yoktur; o yüzden yoksul kadınlara yönelik programlardan söz etmenin bir yararı yoktur.
- Yoksullar mantıklı değerlendirmeler yapamayacak kadar aç ve çaresizdirler.
- Yoksulların hayata bakış açıları son derece dardır ve kendi yaşamlarını değiştirebilecek hiçbir şeyle ilgilenmezler.
- Yoksullar üzerinde (özellikle de kadınlarda) dinin ve geleneklerin etkisi o kadar güçlüdür ki, herhangi bir yönde bir santim bile ilerleyemezler.
- Kırsal kesimde sosyal hiyerarşi böyle bir kredi programının başarılı olmasına izin vermeyecek ölçüde güçlü ve yerleşiktir.
- Yoksullara kredi devrime karşıdır. Yoksullardaki devrimcilik ruhunu öldürür ve statükoyu kabullenmeleri yolunda rüşvet etkisi yapar.
- Kredi yoksulların zenginlere karşı birleşip yerleşik sosyal düzeni yıkmalarının zekice bir yoludur.
- Kadınların aldıkları krediyi ya da gelirlerini kendilerine saklamalarına olanak yoktur. Kocaları gerekirse onlara öldüresiye işkence edecek ve bu parayı ellerinden alacaklardır.

⁵ YUNUS, Muhammed; *Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru*, Çev. Gülden Şen, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2.Baskı, 2003, sf.93-95.

- Yoksullar kendi başlarının çaresine bakmak yerine efendilerine hizmet etmekten hoşlanırlar.
- Yoksullara kredi verimli olamaz. Bu geriye ödemeyecek yoksulların cılız omuzlarına kredinin yükünü bindirecektir. Böylece yoksul kişi krediyi ödemeye çalışırken (ya da buna zorlanırken) daha da yoksullaşacaktır.
- Yoksulları bağımsız bir iş edinmeye teşvik etmek işgücü sıkıntısına yol açacaktır. Bunun sonucunda ücretler artacak, bu da üretim maliyetlerini yükseltecek, enflasyona yol açacak ve tarımsal üretimi ters etkileyecektir.
- Kadına kredi verilmesiyle kadının aile içindeki geleneksel rolü de, kocasıyla ilişkisi de olumsuz etkilenecektir.
- Kredinin geçici bir yararı olabilir ancak uzun dönemde hiçbir şey sağlayamayacak, toplumun eşit biçimde yeniden yapılanması başılamayacaktır.

Muhammed Yunus, bu önyargıları kırmak için çok sabırlı davranmış ve projesinde özellikle yavaş hareket etmiştir. Arkadaşları, girdikleri köylerin kanaat önderlerinden ciddi tehditler aldıkları zaman bile sakin davranmış, köy kadınlarına güvenmiş, onları kendi firavunlarını devirene kadar beklemiştir.

Bir mikrokredi projesinin, örneği olmayan bir bölgede ilk kez başlatılması çok zor, uzun ve maliyetli bir süreçtir. Hedef kitle genelde çok zor şartlar altında yaşayan; kendisini banka, kredi, vb. kavramlara oldukça uzak gören insanlardan oluşmaktadır. Bu insanları korkularından arındırmak ve onlara yardımcı olabilmek için ciddi bir çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Muhammed Yunus, kafasındaki fikrin başta yoksul insanlara, sonra ise tüm topluma büyük faydalar sağlayacağını bildiği için uzunca bir süre uğraşmış, yapmaya çalıştığını insanlara sabırla anlatmıştır.

1979 yılında devlet tarafından çalışmaları fark edilmiş ve hem daha verimli çalışabilmesi, hem de çalışmalarının denetlenebilmesi için Ziraat Bankasının bir şubesi Muhammed Yunus'a tahsis edilmiştir. Yunus ve ekibi bu şubede çok iyi bir iş çıkarmış ve üye sayılarını 3 yılda 500'den 28.000'e yükseltmeyi başarmışlardır. Yunus, kitabında bunun nasıl gerçekleştiğini tek bir kelimeyle şöyle özetler: "Yavaşça".⁶

Projesini resmîleştirmek ve kendi ayakları üzerinde durur hâle getirmek isteyen Muhammed Yunus, 1983 yılında devletin de desteği ve ortaklığıyla ile Grameen Bankasını kurmuştur. Zamanla ortaklık yapısı tedricî olarak değişen ve bugün tam anlamıyla özel bir banka hâline gelen Grameen Bankası, 2.468 şubeye ve 24.703 çalışana sahip, haftada ortalama 1,5 milyon dolar kredi dağıtan bir mikrokredi kuruluşu hâline gelmiştir. Grameen Bankası bugüne kadar 347,75 milyar dolar mikrokrediyi %98 geri ödeme oranıyla 7 milyondan fazla yoksul insana dağıtmıştır.

Muhammed Yunus, çalışmalarından dolayı 2006 yılında Nobel Barış Ödülüne layık görülmüştür.

⁶ YUNUS, Muhammed; *a.g.e.*, sf.173.

Birçok ülkede benzer mikrokredi kuruluşları ortaya çıkmış ve bu alanda verilen hizmetler, özellikle 90'lı yıllardan sonra ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından yoksullukla mücadeleye verilen önemin artırılmasına paralel olarak ayrı bir önem kazanmış, 1997 yılında ilk "Mikrokredi Zirvesi" toplanmış, Birleşmiş Milletler tarafından 2005 yılı "Mikrokredi Yılı" ilan edilmiştir.⁷

Birleşmiş Milletler tarafından neden bir mikro kredi yılı ilan edildiği şu şekilde ifade edilmiştir.⁸

- Mikro finansman ve mikrokredinin Bin yıl Kalkınma Hedeflerine yapacağı katkıyı değerlendirmek ve teşvik etmek;
- Halkın mikrofinansman ve mikrokredinin kalkınma denkleminin ayrılmaz parçaları olduklarına dair bilinç ve anlayışını geliştirmek;
- Kapsayıcı finansal sektörleri teşvik etmek;
- Finansal hizmetlere sürdürülebilir erişimi desteklemek;
- Mikro finansmanın kapsam ve başarısını oluşturup genişletmek için stratejik ortaklıkları ve yenilikleri teşvik etmek.

2003 yılında Başbakanın talimatıyla Türkiye'de bir mikrokredi zirvesi yapılmıştır. Bu zirveye Prof. Dr. Muhammed Yunus davet edilerek bu konuya verilen önem ortaya konulmuş ve bu alanda yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Mikrofinans kuruluşları için bir kanun taslağı hazırlanarak meclise sunulmuş, ancak bugüne kadar kanunlaştırılamamıştır. Özellikle finans çevreleri tarafından yapılan değerlendirmelerde mikrokredilerle kurulan işletmelerin çoğunun mikro işletmeler olmaları ve yapılan üretimlerin kayıt dışı kalması nedeniyle hem çalışanların haklarının korunamaması hem de yapılan üretim neticesinde vergi kayıpları oluşmasının ilgili kanun teklifinin geri çekilmesinde temel sebepler olduğu dile getirilmektedir.⁹

Türkiye'de bugün, mikrokredi uygulamaları yaygın olarak sivil toplum sektörü tarafından uygulanmaktadır. İlk mikrokredi denemeleri Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından 1995 yılında yapılmıştır. 1999 yılında gerçekleşen büyük Marmara depremi, sivil toplum sektöründe bir süre için odak noktasının kaymasına sebep olmuştur. 2002 yılında KEDV tarafından kurulan Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi ile mikrokredi uygulamaları tekrar canlanmaya başlamış, hemen ardından Toplum Gönüllüleri Vakfı (TGV) ve Türkiye İsrafi Önleme Vakfı (TİSVA) mikrokredi alanında projeler başlatarak farkındalığın artmasını sağlamışlardır.

⁷ GÖKYAY, Çağatay; *Türkiye'de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları*, Ankara, 2008, sf.12, [http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/uzmanlik_tezleri/CAĞATAY%20GÖKYAY%20\(TÜRKİYE'DE%20MİKRO%20KREDİ%20UYGULAMALARI%20VE%20İSTİH.pdf](http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/uzmanlik_tezleri/CAĞATAY%20GÖKYAY%20(TÜRKİYE'DE%20MİKRO%20KREDİ%20UYGULAMALARI%20VE%20İSTİH.pdf).

⁸ İSEDAK, a.g.e., sf.13.

⁹ GÖKYAY, Çağatay; a.g.e., sf.103.

Mikrokredi Uygulama Yöntemleri

Mikrokredi uygulamalarını geleneksel bankacılıktan ayıran çok önemli bazı hususlar vardır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1- Mikrokredi sisteminde müşteriler bankaya değil, bankalar müşteriye gider.

Muhammed Yunus, bir toplumsal kalkınma hamlesinin başarıya ulaşabilmesi için toplumun en yoksul %25'lik kesiminin hedeflenmesi gerektiğini söylemektedir. Buna ek olarak toplumların gelişmişlik düzeyinin de en yoksul %25'lik kesimin yaşam standartlarına bakılarak karar belirlenebileceği görüşündedir. Mikrokredi uygulamaları, doğası gereği, bir toplumsal kalkınma projesi olduğundan hedef kitle her zaman toplumun en yoksul kesimidir. Bu kesimin karakteristik özellikleri şöyledir:

- Hiçbir malvarlığına sahip olmamak,
- Açlık sınırının ve muhtemelen sürekli bir borç yükünün altında yaşamak,
- Okuma-yazma bilme oranının düşüklüğü,
- Çok çocuklu aileler içinde yaşamak,
- Vaktinin büyük bir bölümünü geçim çabası için harcamak.

Bu şartlar altında yaşayan insanlar geleneksel bankacılık sisteminde bir müşteri olarak kabul görmemektedir. Bu nedenle farklı bir bankacılık uygulaması olan mikrokreditinin, hedef kitleye ilk elden anlatılması bir zaruret olmaktadır. Bundan dolayı mikrokredi kurumlarında, kırsal bölgelere gidilip zor durumda yaşadığı tespit edilen kişilere doğrudan hizmet sunmak esastır.

2- Mikrokrediler kefilsiz ve teminatsızdır.

Mikrokredi yöntemindeki bir diğer ayırt edici özellik, kredilerin teminatsız verilmesidir. Müşteriler ile tamamen sadakât ve güven üzerine işbirliği kurulur. Müşterilerin işleri yolunda gitmediğinde yahut sermayelerini batırdıklarında banka tarafından borcun süresini uzatma, borçtan eksiltme veya tamamını hibe etme gibi seçenekler söz konusudur.

3- Mikrokredilere bireysel başvuru kabul edilmez. Dayanışma grupları oluşturulur.

Mikrokrediler bireysel başvuru ile verilmez. Talep edenlerden en az 3 veya 5 kişiden oluşan bir dayanışma grubu kurmaları istenir. İlk defa kurulan gruplar kısa bir eğitim sürecinden geçirilir ve kendilerine bir banka görevlisi atanır. Öncelikle bu gruplardan 1 veya 3 kişi kredi alabilir. Bu kişiler borçlarının tamamını veya belli bir kısmını aksatmadan geri öderlerse diğer üyeler de kredi çekme hakkı kazanır. Bu süreç içerisinde gruplar her hafta düzenli olarak toplanırlar, birbirleriyle ve banka görevlisi ile birlikte fikir alışverişinde bulunurlar, borçlu olanların borçları tahsil edilir ve grup içi dayanışma kuvvetlendirilir. Borçlarını ve grup toplantılarını aksatan üyeler gruptaki herkesi kredi almaktan mahrum bırakmış olurlar. Bu nedenle bu gruplarda bir sosyal baskı ortamı oluşturulur ve herkesin borçlarını tastamam geri ödeyip ödemediği bizzat müşterilerin kendileri tarafından kontrol altında tutulmuş olur.

Dünyada Mikrokredi Uygulamalarına Genel Bakış

Mikrokredi sisteminin kurucusu olan Prof. Muhammed Yunus, bir programın mikrokredi olarak adlandırılması için sahip olması gerektiğini düşündüğü iki temel prensibi şöyle anlatmaktadır:

- Kredinin dönüş oranı yüzde yüze yakın değilse uygulama mikrokredi değildir. Çünkü mikrokredinin başarısı kusursuz kredi tahsilât oranlarından kaynaklanmaktadır.
- Mikrokrediden amaç, krediden yararlanacak olanları doğru hedeflemektir. Özellikle hedef halkın en yoksul yüzde yirmi beşi olmalı ve ayrıca yoksul kadınlar üzerine yoğunlaşılmalıdır.

2006 yılında Kanada'nın Halifax bölgesinde düzenlenen mikrokredi zirvesinde, dünya genelinde işlem yapan mikrofinans kuruluşları ile ilgili istatistik raporlar yayımlanmıştır.¹⁰

Yıllara Göre Toplam Program ve Müşteri Sayıları

Tarih	Program Sayısı	Müşteri Sayısı	En Yoksul Müşteri Sayısı
1997	618	13.478.797	7.600.000
1998	925	20.938.899	12.221.918
1999	1065	23.555.689	13.779.872
2000	1567	30.681.107	19.327.451
2001	2186	54.932.235	26.878.332
2002	2572	67.606.080	41.594.778
2003	2931	80.868.343	54.785.433
2004	3164	92.270.289	66.614.871
2005	3133	113.261.390	81.949.036
2006	3316	133.030.913	92.922.574

Büyükliklerine Göre Mikrofinans Kuruluşları

Kurum Boyutu	Kurum Sayısı	Yoksulluk Sınırının Altında Yer Alanlar	Toplam Yoksulların Yüzdesi
1 milyon veya daha fazla	7	21.064.653	% 22,7
100.000 - 999.999	54	15.753.872	% 17
10.000 - 99.999	313	8.429.435	% 9,1
2.500 - 9.999	572	2.762.997	% 3
2.500'den daha az	2,364	1.400.896	% 1,5
İşbirlikleri	6	43.510.721	% 46,8

¹⁰ Daley-Harris, Sam; *State of the Microcredit Summit Campaign Report*, 2007, sf.21-26, <http://www.microcreditsummit.org/pubs/reports/socr/EngSOCR2007.pdf>.

Bölgelere Göre Toplam Müşteri Sayıları (2006)

Bölge	Program Sayısı	2005 Toplam Müşteri Sayısı	2005 En Yoksul Müşteri Sayısı	2005 En Yoksul Kadın Müşteri Sayısı	2006 Toplam Müşteri Sayısı	2006 En Yoksul Müşteri Sayısı	2006 En Yoksul Kadın Müşteri Sayısı
Sahra altı Afrika	970	7.429.730	5.380.680	3.422.825	8.411.416	6.182.812	4.036.017
Asya ve Pasifik	1,677	96.689.252	74.330.516	63.934.812	112.714.909	83.755.659	72.934.477
Latin Amerika ve Karayipler	579	4.409.093	1.760.405	1.258.668	6.755.569	1.978.145	1.384.338
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	30	1.287.318	387,951	321,004	1.722.274	755,682	621,111
Gelişmekte Olan Ülke Toplamı	3,256	109.815.393	81.859.552	68.937.309	129.604.168	92.672.298	78.975.943
Kuzey Amerika ve Batı Avrupa	39	55,707	13,318	7,862	54,466	25,265	11,765
Doğu Avrupa ve Merkez Asya	21	3.390.290	76,166	47,856	3.372.280	225,011	142,873
Gelişmiş Ülkeler Toplamı	60	3.445.997	89,484	55,718	3.426.746	250,276	154,638
Global Toplam	3,316	113.261.390	81.949.036	68.993.027	133.030.913	92.922.574	79.130.581

A. Bangladeş Uygulaması

Bangladeş mikrokredi uygulaması, dünyadaki ilk mikrokredi uygulaması olarak kabul edilmektedir. 1976 yılında Çittagong üniversitesinde öğrencilerinin de yardımıyla bir mikrokredi projesi başlatan Prof. Muhammed Yunus, 1983 yılında bu projeyi Grameen Bankası adıyla resmî bir mikrokredi kuruluşu hâline getirmeyi başarmıştır.

Grameen bankası, 2007 yılında yayınladığı bilgilere göre toplam 2.468 şube, 24.703 personel ve %97'si kadınlardan oluşan 7,34 milyon üyeye sahiptir. Üyelerine haftada ortalama 1,5 milyon dolar mikrokredi dağıtan Grameen bankası, kuruluşundan bu yana toplam 347,75 milyar dolar krediyi %98 geri ödeme oranıyla kullandırmıştır.¹¹

Grameen bankasının uyguladığı kredilendirme yönteminin unsurları şunlardır:¹²

- Kredi bir insan hakkı olarak sunulur.
- Fakir ailelerin özellikle de kadınların fakirliği ile mücadele etme misyonuna sahiptir.
- Grameenkredi'nin en belirgin özelliği herhangi bir koşulunun veya yasal olarak zorlayıcı herhangi bir sözleşmesinin olmamasıdır. Yasal prosedürde veya sistemde olmayan "güven" esasına dayalı olmasıdır.
- Kredi, fakir hane halkının kendi işgücü ile gelir getirici faaliyetlerini destekleyerek tüketimlerini karşılamayı hedefler.

¹¹ <http://www.grameen-info.org/> (Erişim tarihi: 24.05.2011).

¹² DÜNDAR, Seher Ozan; *a.g.e.*, sf.17-18.

- Öncelik geleneksel bankacılığın kredibilitesi olmayan kişiler olarak sınıflandırdığı fakir kişilerden yanadır. Bunun sonucu olarak geleneksel bankacılığın yöntemi reddedilmiş ve kendi yöntemini geliştirmiştir.
- Öncelikle bankaya gidemeyecek kadar fakir durumdaki insanlara hizmet eder. Kişiler bankaya değil, banka kişinin ayağına gider.
- Bir müşteriye kredi sağlamak yerine bir müşteri grubuna kredi sağlanır.
- Krediler birbirini izleyen bir devamlılık esasında kullanılır. Borçlu ancak önceki kredisini ödeyerek yeni krediyi alabilir.
- Bütün krediler haftalık veya iki haftada bir taksit sisteme göre geri ödenir.
- Bir borçlu birden çok kez kredi kullanabilir.
- Borçlular için zorunlu ve gönüllü tasarruf programlarının her ikisini birden getirebilir.
- Genel olarak bu krediler kâr amacı gütmeyen organizasyonlar veya kurumların kendi müşterilerince yapılan ödemeler veya ödünç verilen fonlardan verilir. Grameenkredi'nin faiz oranları piyasa faiz oranlarına yakındır.
- Grameenkredi sosyal sermayenin yapılanmasına öncelik verir. Ayrıca insani sermaye ve çevrenin korunması konularına önem verir. Çocukların eğitimi için burslar verir. Daha yüksek eğitim alabilmeleri için kredi verir. Buna ek olarak yine eğitim ve insanca yaşam için gerekli teknolojik alt yapının oluşturulmasına da katkıda bulunur (cep telefonu, güneş enerjisi, vb.).

Grameen bankası, müşterilerinin yoksulluk sınırını aşmış olduğunu bir takım kıstaslara dayanarak belirlemektedir. Bu kıstaslar şu şekilde belirtilmiştir:¹³

- Değeri en az 25.000 Taka (~340 \$) ve teneke çatısı olan evlerde yaşayan ve her bir aile ferdinin yerde yatmayıp, yatacak yatağa sahip olduğu aileler.
- İçme suyu ihtiyacını kuyulardan çeşitli arıtıcı tablet kullanarak elde eden aileler.
- 6 yaş üzeri çocukların okula gittiği veya ilkokulu bitirmiş olduğu aileler.
- Haftalık kredi taksiti 200 Taka (~2,72 \$) veya daha çok olan aileler.
- Seyyar tuvalet kullanan aileler.
- Günlük yaşam için uygun giysileri olan, kış için sıcak tutacak panço, kazak, battaniye vb. ile sivrisineklerden korunmak için tülü olan aileler.
- Ek gelir getirecek sebze bahçesi ve meyve ağacı olan, ek paraya ihtiyaçları olduğunda bunların desteğine başvurabilecek olan aileler.
- Yıllık ortalama 5.000 Taka (~68 \$) tasarruf yapanlar.
- Yıl boyunca günlük üç öğün yemek temininde güçlük çekmeyen aileler. Yılın hiçbir günü aç kalmayan aileler.
- Temel sağlıkla ilgili gerekli bakımı her bir aile ferdi için temin edebilen aileler.

Bu kıstasları sağlayan aileler yoksulluk sınırını aşmış kabul edilmektedir.

2007 yılında banka tarafından yayınlanan bilgilere göre Grameen Bankası yılda 92 milyon dolar ciro ve 20 milyon dolar net kâr üretmektedir.¹⁴

¹³ DÜNDAR, Seher Ozan; *a.g.e.*, sf.18-19.

¹⁴<http://www.grameen-info.org/> (Erişim tarihi: 24.05.2011).

Türkiye’de Mikrokredi Uygulamaları

A. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV)

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı 1986 yılında kadınların ekonomik durumlarını ve yaşam kalitelerini iyileştirmek amacıyla kurulmuştur.¹⁵ İlk olarak 1995-1997 yılları arasında İstanbul’un dar gelirli bölgelerinde uygulanan pilot mikro kredi projesiyle 91 kadına, 6-12 aylık vade imkânlarıyla 200’er dolarlık krediler sağlandı. Bu parayla iş kuran kadınlar aktif ekonominin birer parçası oldular. Ticaret, üretim ya da hizmet sektöründe giriştikleri küçük ölçekli işlerinde tutunup, kredilerini düzgün bir şekilde geri ödemeyi de başardılar. Başlangıçtaki %12 gecikme oranına rağmen, proje %98 geri dönüş oranıyla kapandı.¹⁶

Türkiye’nin küçük çaplı bu ilk mikro kredi projesinin yakaladığı başarıdan sonra devamını sağlamak üzere kaynak arayışına başlandı, ancak 1999 Marmara depreminden dolayı projenin tekrar hayata geçmesi 2002 yılına kadar gecikmiştir.

Haziran 2002’de KEDV’nin kadın girişimcilere sermaye sağlayan yan kuruluşu olarak “Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi” kurulmuştur. Kadınların üretim faaliyetlerine “maya” olması hedeflenen bu kuruluş, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün de onayı alındıktan sonra Türkiye’nin ilk mikrofinans kuruluşu olarak finans sektörüne dâhil oldu.¹⁷

Maya, 2002 yılında Kocaeli’de 200 kadın müşteriye 55.000 YTL tutarında kredi sağlayarak Türkiye’de en yoksul insanlara yönelik ilk resmî mikrokredi projesini başlatmıştır. Verilen ilk mikrokredilerin tutarı 30 ile 300 dolar aralığında olmuş ve %100’lük bir geri dönüş oranı sağlanmıştır.¹⁸

Maya’nın amacı, küçük çaplı bir iş yapmakta olan dar gelirli kadınlara, bu işlerini geliştirebilmeleri ve ekonomik hayata aktif olarak katılabilmeleri için küçük miktarlarda borç para vermektir. Maya, Türkiye’nin ilk mikro kredi kurumudur. Merkezi İstanbul’da olan Maya, operasyonlarına 1999 depreminden en çok etkilenen illerimizden biri olan Kocaeli’nde başlamış, Kocaeli’nde ilk kredileri Ağustos 2002’de, İstanbul’da Haziran 2003’te, Düzce’de Ağustos 2004’te, Sakarya’da da Kasım 2005’te vermiştir. 31 Aralık 2008 itibarıyla toplam 1585 aktif üyesi vardır. Bugüne kadar toplam 8497 adet kredi verilmiştir. Verilen kredilerin toplamı 7 milyon TL’yi geçmiştir.¹⁹

¹⁵ <http://www.kedv.org.tr/> (Erişim tarihi: 24.05.2011).

¹⁶ GÖKYAY, Çağatay; *a.g.e.*, sf.81.

¹⁷ ADAMAN, Fikret ve Tuğçe Bulut; *500 Milyonluk Umut Hikâyeleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, sf.131.

¹⁸ İSEDAK, *a.g.e.*, sf.25.

¹⁹ <http://www.kedv.org.tr/> (Erişim tarihi: 24.05.2011).

1. KREDİLENDİRME YÖNTEMİ

Maya’da kredilendirme yöntemi şu şekilde işlemektedir.

Mikrokredi almak isteyen kadınların ilk yapması gereken Maya ile irtibata geçmektir. Bunun için, Maya’nın saha görevlileriyle konuşmaları ya da ofise bir telefon açmaları yeterli olmaktadır. Mikrokredi alma isteğini Maya’ya ileten kadınlarla, müşteri temsilcileri özel bir tanıtım toplantısı yapmaktaydı. Bu programda kredi programlarının detayı anlatılırdı. Daha sonra üye adayının başvuru formu doldurulur ve hanenin basit bir gelir-gider bilançosu çıkarılırdı. Bu bilgiler ışığında şube müdürü, girişimci kadının ne kadar kredi alabileceğini kararlaştırırdı. Kimin ne kadar kredi alabileceği ve bu krediyi hangi vade seçeneğiyle geri ödeyeceği kurulacak işin hacmine bağlıydı.²⁰

Başvuru sahibinin, üye olarak kabul edilebilmesi için sağlaması gereken bazı şartlar vardı. Her ne kadar mikrokredi alabilmek için kefil ya da teminat göstermek şart olmasa da kredinin geri dönüşünü garanti etmek için kadınların Dayanışma Grupları kurmaları gerekmektedir. Birbirini tanıyan ve güvenen en az 3 kadının bir araya gelmesiyle oluşan bu grupların üyeleri birbirinin borcuna garantör olmaktadır. Ayrıca alınan kredilerin sadece Maya’nın üyesi olan kadın tarafından kullanılması ve bu paranın mutlaka iş için harcanması da zorunlu tutulmaktaydı. Tüm bu şartları yerine getirdiğine dair şube müdüründen onay alan kadınlar, başvurularından itibaren en geç iki hafta içerisinde kredilerine kavuşmaktaydılar.²¹

2. MİKROKREDİ TÜRLERİ

Maya, bir mikrokredi kuruluşu olarak birkaç türde mikrokredi vermekteydi. Bu kredilerin özellikleri şu şekildedir.²²

a. Grup Kredisi (MayaBiz)

Muhammed Yunus’un Bangladeş’te uyguladığı Grameen modeli kredilendirme türüne en yakın olan grup kredileri, yukarıda bahsi geçen “dayanışma grupları” üzerinden verilmekteydi. Grup kredileri, bir iş kurmayı hedefleyen veya hâli hazırda gelir getiren bir işe yatırım yapma niyetinde olan tüm kadınlara yönelik olmakla beraber daha çok mevcut işlerini geliştirmek isteyen kadınlara verilmiştir.

Grup kredileri miktarı 100-900 YTL arasında değişmekte ve 3-8 aylık vadeler içerisinde geri ödenmekteydi. Bu kredilerde geleneksel bankacılık sisteminde bulunan kefil, teminat, vb. bulunmamakta, grup üyeleri birbirlerinin teminatı olmaktadır. Geri ödemeler genelde aylık olarak alınmakta ve borcunun tamamını ödeyen kadınlar %25 daha fazla miktarda kredi alabilmekteydi.

²⁰ ADAMAN, a.g.e., sf.141.

²¹ ADAMAN, a.g.e., sf.141.

²² ÖNER, Emine; *Mikrofinans Sistemi ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi*, Ankara, 2007, sf.96-98.

MayaBiz Kredisine Örnek Geri Ödeme Tablosu

Tutar (YTL) / Vade	3 ay	4 ay	6 ay	8 ay
Kredi tutarı	500	500	500	500
Proje katkı payı	20	20	20	20
Net ele geçen tutar	480	480	480	480
Aylık taksit	182,65	140,10	97,61	76,50
Toplam geri ödeme	547,95	560,40	585,66	612

b. Bireysel Kredi (MayaBen)

Üyelerden gelen talep üzerine Kasım 2003'ten itibaren bireysel krediler de verilmeye başlandı. Bu krediler de aynen grup kredileri gibi iş kurma veya iş geliştirme maksadına yönelik olarak verilmekteydi.

Bireysel kredi miktarı 100-2.000 YTL arasında değişmekte ve 3-12 aylık vadeler içerisinde geri ödenmekteydi. Geri ödemeler genelde aylık olarak alınmakta ve borcunun tamamını ödeyen kadınlar %25 daha fazla miktarda kredi alabilmekteydi.

Bireysel krediyi grup kredisinden ayıran en önemli etken başvuru sahiplerinden teminat istenmesiydi. Teminat olarak kefil, makine rehini, kıymetli madenler, vb. gösterilebilmekteydi. Bundan dolayı bir MayaBen kredileri bir mikrokrediden ziyade herhangi bir banka kredisine benzemektedir.

MayaBen Kredisine Örnek Geri Ödeme Tablosu

Tutar (YTL) / Vade	3 ay	4 ay	6 ay
Kredi tutarı	500	500	500
Proje katkı payı	20	20	20
Net ele geçen tutar	480	480	480
Aylık taksit	184,20	141,50	99,25
Toplam geri ödeme	552,60	566,00	595,50

c. İhtiyaç Kredisine (MayaAile)

İhtiyaç kredisine sağlık, okul giderleri, fatura ödemeleri gibi acil ihtiyaçları karşılamak amacıyla nakit paraya ihtiyacı olan ve Maya'nın üyesi olup bireysel ya da grup kredisine ödemelerini düzenli olarak yapan kadınlar başvurabilmekteydi. Kredi miktarı 100-500 YTL arasında değişmekte ve 2-6 aylık vadeler içerisinde geri ödenmekteydi.

Diğer iki kredide olduğu gibi geri ödemeler genelde aylık olarak yapılmakta ve bireysel kredide olduğu gibi teminat karşılığı kredi verilmekteydi.

MayaAile Kredisİ Örnek Geri Ödeme Tablosu

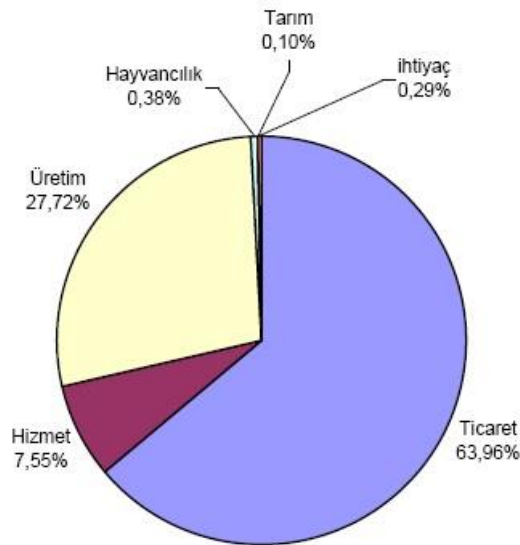
Tutar (YTL) / Vade	3 ay	4 ay	6 ay
Kredi tutarı	500	500	500
Proje katkı payı	20	20	20
Net ele geçen tutar	480	480	480
Aylık taksit	184,20	141,50	99,25
Toplam geri ödeme	552,60	566,00	595,50

3. MAYA İSTATİSTİKLERİ

Bu bölümde Maya kredileri ile ilgili istatistiksel verilere yer verilmiştir.

Bu bölümde yer alan tablolar ve grafikler Maya Mikrokredi İşletmesi uzmanlarından Şenay Çevik ile yapılan elektronik yazışmalar yoluyla elde edilmiş olup bu esere Çağatay GÖKYAY'ın "Türkiye'de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları" adlı raporundan iktibas edilmiştir.²³

Grafik 1: Maya Mikrokredilerinin Sektörel Dağılımı

Maya mikrokredilerinin %90'ı üretim ve ticaret faaliyetleri için kullanılmıştır.

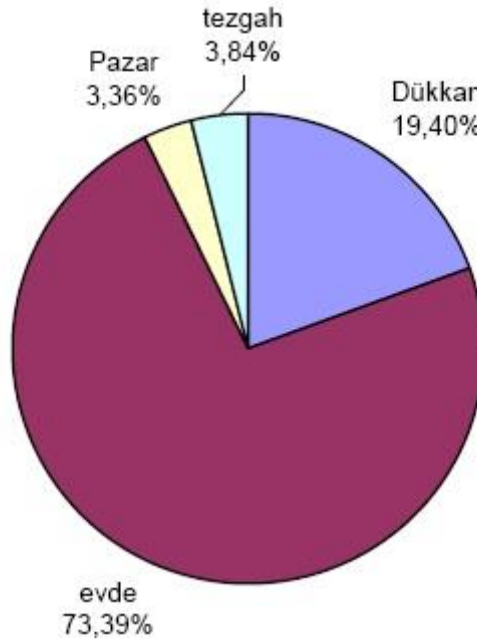
²³ GÖKYAY, Çağatay; **a.g.e.**, sf.86-89.

Tablo 1: Krediler İle Yapılan İş Türleri

Sadece ilk 10 iş türü bu tabloya alınmıştır.

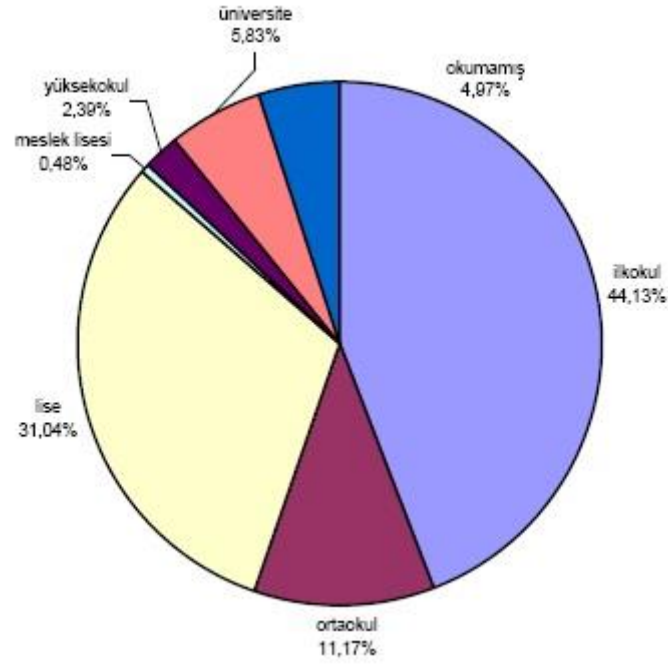
İŞ TÜRÜ	ADET	ORAN
Çamaşır Satışı	120	%11,48
İthal Ürün Pazarlama	120	%11,48
Elişi Yapımı	105	%10,05
Giyisi Satışı	98	%9,38
Kozmetik Satışı	94	%9,00
Mefruşat Satışı	70	%6,70
Çeyizlik Eşya Satışı	41	%3,92
Terzilik	34	%3,25
Takı Üretimi	28	%2,68
Takı Satışı	25	%2,39
TOPLAM	735	%70,33

Grafik 2: Üretimin Nerede Yapıldığı

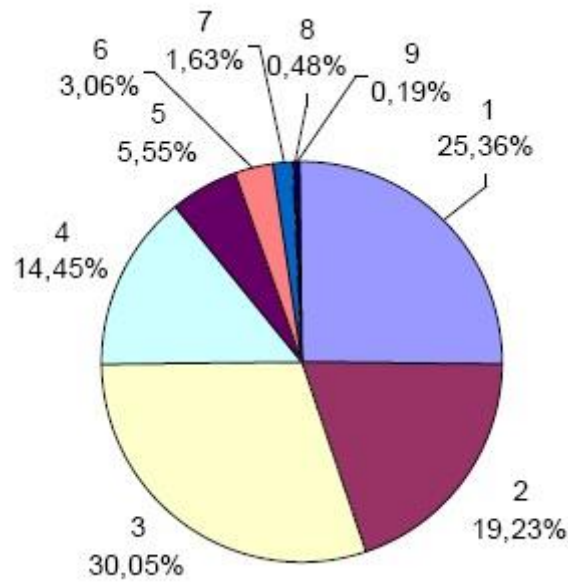

Maya mikrokredilerinin yaklaşık %75'inden ev hanımları istifade etmiştir.

Grafik 3: Kredi Kullananların Eğitim Durumu

Grafik 4: Kredi Kullananların Çocuk Sayısı

B. Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) ve Türkiye Grameen Mikrokredi Programı (TGMP)

Türkiye Grameen Mikrokredi Programı (TGMP) kâr amacı gütmeyen bir mikrofinans uygulamasıdır. AK Parti Diyarbakır Milletvekili ve İstanbul Üniversitesi eski öğretim üyesi olan Prof. Dr. Aziz Akgül tarafından gündeme getirilen mikrokredi projesi Dünya Bankası'nın 500 milyon USD kredi vermesi ve Başbakanlığın da ek olarak 130 milyon USD bütçe ayırmasıyla hayata geçirilmiştir. Prof. Dr. Aziz Akgül'ün başkanlığını yaptığı Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA), Diyarbakır Valiliği ve Prof. Dr. Muhammed Yunus başkanlığındaki Grameen Trust mikrofinans kuruluşu işbirliğiyle 11 Haziran 2003 tarihinde, Diyarbakır'da proje uygulanmaya başlanmış ve 18 Temmuz 2003 tarihinde ilk mikro kredi çekleri verilmiştir. İlk olarak 1 şube, 2 grup ve 10 üye ile faaliyete başlayan TGMP, ilk mikrokredilerini 6 yoksul kadına 500'er TL'den toplam 3000 TL olarak vermiştir.²⁴

TGMP kredileri en az 500 TL en çok 2.000 TL tutarında ve 1 yıl vadeli olup haftalık geri ödeme esasına göre verilmiştir. Bu kredilerin geri dönüşünde sorun yaşanmamış ve %100 geri dönüş oranı sağlanmıştır. Sadece Diyarbakır'da 4.000 kadına 4,5 milyon TL kullandırılmış olduğu ifade edilmektedir.²⁵

TGMP'nin amacı, toplumdaki yoksul nüfusu azaltmak için Türkiye'nin kırsal ve kentsel bölgelerinde yaşayan yoksul insanların, özellikle de kadınların gelir getirici faaliyetlerini ve küçük çaptaki işlerini desteklemek için onlara maddi kredi sağlamaktır.²⁶

"Mikrokrediyle Ben İstersem Her Şey Olur" sloganıyla yola çıkan TGMP'nin hedef kitlesini sırasıyla yoksul kadınlar, işsiz gençler, işsiz yaşlılar, özürllüler ve gaziler, küçük ölçekli çiftçiler, sokaktaki sahipsiz çocuklar, çocuklarını Çocuk Esirgeme Kurumu'na vermek mecburiyetinde kalan aileler, topraksız köylüler ve orman köylüleri oluşturmaktadır.²⁷

²⁴ GÖKYAY, Çağatay; *a.g.e.*, sf.89.

²⁵ DÜNDAR, Seher Ozan; *a.g.e.*, sf.25.

²⁶ www.tgmp.net (Erişim tarihi: 24.05.2011).

²⁷ AKGÜL, Aziz; *Mikro Kredi Uygulamasında 3000'den Fazla Üyeye Kredi Verildi*, TİSVA, Ankara, 2006.

1. KREDİLENDİRME YÖNTEMİ

TGMP’de kredilendirme yöntemi olarak Grameen Bankasının modeli benimsenmiştir. Bu modele göre kredi başvurusunda bulunmak isteyenler en az 5 kişiden oluşan gruplar oluştururlar. Bu gruplar önce belli bir eğitim sürecinden geçerler ve bu süreç içerisinde Prof. Dr. Muhammed Yunus tarafından belirlenen şu 10 prensibi öğrenmeleri istenir: ²⁸

- Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi’nin 4 prensibini takip edecek ve ilerleteceğiz. Bunlar: “Disiplin, Birlik, Cesaret ve Çok Çalışmak”
- Başarıyı ailelerimize getireceğiz.
- Aile nüfusunu mümkün olduğunca az tutacağız ve harcamalarımızı en aza indireceğiz. Kendi sağlığınıza dikkat edeceğiz.
- Ekilebilir arazimiz olduğu takdirde sebze yetiştirip yiyeceğiz ve ihtiyaç fazlasını satacağız.
- Çocuklarımızı eğiteceğiz ve onların eğitimi için gereken parayı kazanacağız.
- Her zaman birbirimizin yardımına hazırlıklı olacağız. Eğer herhangi birimizin başı darda ise hepimiz ona yardım edeceğiz.
- Eğer herhangi bir merkezde olumsuzluk ve disiplinsizlik varsa, oraya gidip onu düzelteceğiz.
- Yardımlaşmayı sürdüreceğiz. Birbirimize destek olacağız.
- Çocuklarımızı ve çevremizi her zaman temiz tutacağız.
- Sürekli işlerimizi ilerletmenin yollarını arayacağız. Korku ve endişelerimizi yok edeceğiz.

TGMP, kendi prensiplerini ise şu şekilde sıralamıştır: ²⁹

- TGMP, bir finansal organizasyon olup, öncelikle fakirin fakiri insanlarla, özellikle kadınlarla çalışmaktadır. TGMP’nin genel amacı; yoksul insanların hayatlarındaki finansal zorluklarla mücadele etmelerine yardımcı olmaktır.
- Yoksulların TGMP’den kredi kullanabilmeleri için en az 5 kişiden oluşan gruplar oluşturmaları gereklidir.
- TGMP’de yoksulların aldıkları kredinin tahsilâtı, görevli personel tarafından evlerine kadar gidilerek sunulan hizmetle sağlanmaktadır.
- TGMP’de, teminatsız ve kefalet istemeden yıllık olarak verilen mikro kredinin geri dönüşü, haftalık taksitler halinde olmalıdır.
- TGMP’de mikrokredinin limiti, yoksullar tarafından yapılacak olan faaliyete ve performanslarına göre belirlenir. Genel olarak, üyenin kendi performansı ve grup performansına dayalı olarak kredi limiti artar.

²⁸YUNUS, Muhammed; *a.g.e.*, sf.137-138.

²⁹GÖKYAY, Çağatay; *a.g.e.*, sf.91-92.

2. MİKROKREDİ TÜRLERİ

Bu başlık altında yer alan bilgiler TGMP 2009 yılı faaliyet raporu içerisinde derlenmiştir.³⁰

a. Temel Kredi

Temel kredi, TGMP'nin ana kredisidir. Tüm üyeler bu krediden faydalanabilirler. Temel kredi süresi 3 ay ile 3 yıl arasındadır. Üyelerimizin çoğunluğu bu krediyi bir yıllığına almayı tercih ederler. Bir üye hiçbir zorluk yaşamadan kredi çekebilir. Bu kredi sisteminde, üyeler 6 ay sonra yeni bir kredi çekebilirler.

b. Sözleşmeli Kredi

Sözleşmeli Kredi TGMP'nin direkt olarak verdiği bir kredi çeşidi değil, kredi geri ödemelerinde karşılaşılabilecek olası güçlükler için alternatif bir çözüm yoludur. Bir üye kredi geri ödemesinde zorluk çekmeye başladığında, sistem onun kredi geri ödeme süresini uzatarak ona işlerini kolaylaştıracak bir imkân sağlar. Bu sayede üye hem kredisini ödemekte yaşadığı zorluktan kurtulur hem de gelecekte ödemelerini zamanında yapabilmek amacıyla daha çok çalışır.

c. Girişimci Kredisi

TGMP'nin yetenekli, başarılı, çalışkan aynı zamanda TGMP'nin desteğiyle işlerini büyütmek isteyen üyeler için başka bir kredi programı vardır. 2008'in Aralık ayı itibarıyla 48 üyeye toplam 94,657 TL girişimci kredisi verildi. TGMP'nin girişimci kredisi alan üye sayısını artırmak için verdiği destek devam etmektedir.

d. Mücadeleci Vatandaş Kredisi

TGMP toplumumuzda her gün karşılaştığımız dilenciler, hiçbir geliri olmadığı için sokakta yaşayan evsiz insanlar gibi mücadeleci bireyler için de bir kredi programına sahiptir. Dilenmek, gelir edinmek için yapılan en onursuz işlerden biri olarak kabul edilir. Dilenerek yaşayan insanların toplumun en savunmasız ve en dışlanmış grubundandır.

TGMP, bu mücadeleci vatandaşlara dilenmek yerine çalışarak para kazanmaları ve hayatlarını onurlu ve haysiyetli bir şekilde sürdürmeleri için yardım etmektedir. TGMP toplumumuzun fakir üyeleri arasından en fakirlerine ulaşabilmek amacıyla 2006 yılında mücadeleci bireyler için bir kredi programı oluşturmuştur. Bu insanlardan bazıları bu fırsatı değerlendirmiş ve hemen kendi mikro işlerini başlatmışlardır.

Bu programın temel amacı dilencilere ikinci bir şans tanıyabilmek ve kendi paralarını kazanmalarını teşvik edebilmektir. Üyelerin bir daha asla dilenmek zorunda kalmadan kendi hayatlarını sürdürebilecekleri bir konuma gelmeleri nihai hedeftir. Çeşitli şehirlerde yaşayan birçok dilenci bu krediyi aldı ve büyük bir çoğunluğu kendi paralarını kazanmayı öğrenerek başarılı oldu. Bu kredi türünde hizmet bedeli ya da geri ödemeler için bir zaman sınırı yoktur. TGMP bu programın toplumumuz için daha iyi neticeler getirmesini ummaktadır.

³⁰ *Türkiye Grameen Mikrokredi Programı 2009 Yılı Faaliyet Raporu*, TGMP, Ankara, 2010, sf.14-17, www.tgmp.net.

e. Mikrosera Kredisi

TGMP, 2008'in Mayıs ayında Mikrosera programını başlatmıştır. Bu program, üyelere meyve ve sebze yetiştirmede kullanılabilecek küçük bir sera sistemini tanıtmaktadır. Bazı üyeler evlerinin çatısına Mikrosera kurmuştur. Üyelerimiz için oldukça başarılı ve kullanışlı bir projedir. Seraların tabanına toprak yerine perlit döşenir. Mikrosera'da toprak yerine aynı zamanda talaş, kum ya da başka bir madde de kullanılabilir. Topraksız tarım çok daha az su gerektirir ve üretim de çok daha fazladır. Üyeler Mikroseralarında meyve, sebze ve çiçek yetiştirebilirler.

f. Hayvancılık Kredisi

TGMP hayvancılık kredisini de 2008'in Mayıs ayında başlatmıştır. Mevcut üyelerimize yönelik ek bir kredidir. Daha önce sığır yetiştiriciliği konusunda deneyimi olan üyelere verilir. TGMP 129 üyeye toplam 129.000 TL hayvancılık kredisi dağıtmıştır. Haftalık toplantılarda hizmet bedeli toplanmıştır. Bu krediyi kullanarak üyelerimiz kendilerine ek gelir sağlamışlardır.

3. TGMP İSTATİSTİKLERİ

Tablo 1: Yıllara Göre Şube, Personel, Merkez³¹, Grup ve Üye Sayıları

YILLAR	ŞUBE	PERSONEL	MERKEZ	GRUP	ÜYE	DAĞITILAN TOPLAM KREDİ
2003	1	8	-	-	304	142.100,00
2004	2	15	-	-	1.328	819.437,00
2005	3	25	120	345	2.882	2.460.334,75
2006	6	39	162	415	4.050	4.998.936,00
2007	15	60	422	1.634	7.397	9.580.336,00
2008	32	124	1.254	3.525	16.556	20.008.555,50
2009	55	194	2.032	6.273	29.077	41.175.378,50
2011 Nisan	70	-	3.194	12.370	46.640	92.117.171,50

Tablo 2: TGMP Mikrokredilerinin Sektörel Dağılımı

SEKTÖRLER	2006			2007		
	Kredi Tutarı	Üye Sayısı	Oran	Kredi Tutarı (YTL)	Üye Sayısı	Oran
Üretim	968.654,50	1.971	%19	2.011.870,56	2.888	%21
Esnafılık	1.381.289,75	2.677	%28	1.820.263,84	2.615	%19
Ticaret	805.953,00	1.458	%16	1.724.460,48	2.475	%18
Hayvancılık	677.249,50	1.335	%14	1.532.853,76	2.200	%16
Seyyar Satıcılık	462.121,00	858	%9	1.245.443,68	1.788	%13
Hizmetler	493.344,00	976	%10	766.426,88	1.101	%8
Tarım	210.324,25	410	%4	479.016,80	687	%5
TOPLAM	4.998.936,00	9.685	%100	9.580.336,00	13.754	%100

³¹ Bir bölgedeki tüm grupların oluşturduğu merkezî yapı birimi.

C. Toplum Gönüllüleri Vakfı (TGV)

Toplum Gönüllüleri Vakfı, Aralık 2002'de toplumsal barış, dayanışma ve değişimi gerçekleştirme vizyonu ile yola çıkan bir sivil toplum kuruluşudur. Gençlerin öncülüğünde ve yetişkinlerin rehberliğinde çeşitli sosyal hizmet projelerini hayata geçirmeyi, çevresindeki sorunlara çözüm üretebilen, kendine güvenli, girişimci ve duyarlı bir gençliğin oluşumuna katkıda bulunmayı ve toplumda sosyal sorumluluk yönünde farkındalık yaratmayı hedeflemektedir.

TGV, mikrofinans programlarına dönük ilk çalışmalarına 2006 yılının Aralık ayında başlamıştır. Topluma Destek Projesi kapsamında başta kadınlar olmak üzere tüm ülkede 2,5 milyon kişiye ulaşılması hedefiyle yola çıkan TGV, proje kapsamında HSBC Bankası ile bir protokol imzalamıştır. Bu protokol ile HSBC, yoksul insanlara onurlu bir gelecek sunmayı amaçlayan "Mikrokredi ile Topluma Destek Projesi" için 5 yılda 5 milyon dolarlık mikrofinansman kredisi ayırdığını açıklamıştır. Mikrokredi ile Topluma Destek Projesi, sürdürülebilir toplumsal kalkınma açısından son derece önemli bir sosyal sorumluluk olarak görülmektedir. Topluma Destek Projesi ile ulaşılması hedeflenen 2,5 milyon kişilik kitleyi, öncelikli olarak kırsal ve kentsel yerleşimlerdeki gelir üretemeyen alanlarda yaşayan kadınlar ve üniversitelerden yeni mezun olmuş gençler oluşturmaktadır.

Proje ilk olarak Samsun ilinde hayata geçirilmiştir. 19 Mayıs Üniversitesi'nden gönüllü gençlerle, yöre insanların ekonomik zorluklarına çözüm getireceği inancıyla mikrokredi uygulamaları başlatılmış olup, kredileri dağıtacak olan ve takibini yapacak olan gönüllü gençlere temel kredi bilgisini içeren eğitimler verilmiştir. Projede çalışan gençler, Samsun'daki mahalle ve köylerde yaşayan kadınlara ve gençlere mikrokredi konusunu anlatıp, isteklilere kredi sağlamaya çalışmışlardır. Proje ile büyük çoğunluğu kadın olmak üzere yurt dışında 2,5 milyon kişiye ulaşılması hedeflenmektedir.

Aktarılan krediler 500 ile 700 TL arasında olmuştur. Toplum Gönüllüleri'nin Mikrokredi Projesi, kredinin dağıtılması, takibi ve geri toplanması çalışmalarının gönüllü gençler tarafından yürütülmesi nedeniyle dünyadaki diğer uygulamalarından ayrılmaktadır.³²

³² İSEDAK, a.g.e., sf.28-29.

1. KREDİLENDİRME YÖNTEMİ

Uygulanan programın temel ilkeleri şunlardır:

- Kredi verilmesinde 1 ay içinde taksit ödemelerine başlayabilecek projelerin seçimi esastır.
- Gruplara katılacak olan kişilerin projeleri aynı ya da farklı olabilir.
- En az 3 en fazla 5 kişinin bir araya geldiği Gruplar ancak kredi talebinde bulunabilir.

Bu program çerçevesinde kredi verme süreci şu şekilde özetlenebilir:³³

- 100 TL mikrokredi için geri alınacak toplam rakam 115 TL olacaktır.
- 23-24 taksit sonunda geri alınacaktır, taksitler 15 günlük dönemlerde tahsil edilecektir.
- İlk 15 gün geri ödemesiz dönem (Bayramlar ve resmi tatil günlerinde tahsilât yapılmayacaktır)
- Grup sayısı 3-5 kişi arasında olacaktır.
- Birinci yılda kişi başına 100 - 700 TL'lik kredi verilebilecek (Kredi 100 TL'nin katları olarak verilir ve kredilerin artış oranları kişi başına %25 - %100 olabilir). Kredi tavanı kişi başına 3000 TL'yi geçemez.
- Kredinin alım amacında bir değişiklik halinde kredi veren ekibin mutabakatı aranacaktır.
- Kredi alan kişi projelerinde çocuk işçi çalıştırmayacaktır.
- Kredi, verilen kişi tarafından kullanılacak
- Kredi verilmesinde 1 ay içinde taksit ödemelerine başlayabilecek projelerin seçimi esastır.
- Gruplara katılacak olan kişilerin projeleri aynı ya da farklı olabilir.
- Projeler toplum etik kuralları dışında kullanılmayacaktır.
- Grup çoğunluğu 18 yaş üzerinde olmak kaydıyla tüm bireylere kredi verilebilir.
- Beslenme, barınma, eğitim, sağlık gibi temel gereksinimlerini karşılayamayan veya toplumsal standartların gerisinde kalan ya da yaşadığı ortamın temel gereksinimlerinden yoksun olan herkese kredi verilebilir.
- Kişinin sosyal güvencesi olup olmaması kredi almasına engel değildir, önemli olan kişinin sosyoekonomik durumudur.
- Grubun içinde aynı evde oturan birden fazla kişi bulunamaz.

³³ GÖKYAY, Çağatay, *a.g.e.*, sf.97-98.

D. Sonuç ve Değerlendirme

Mikrokredi uygulamaları 80'li yılların başından beri tüm dünyada hızla yayılmakta ve yoksulların hayatlarını değiştirebilmeleri için onlara fırsat tanımaktadır. Bugüne kadar başta güney Asya olmak üzere tüm dünyada milyonlarca kişinin hayatını değiştiren mikrokredi uygulamaları, her kültürde farklı sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin Batı kültüründe insanlar arasındaki sosyal ilişkilerin daha kopuk olmasından dolayı Fransa'daki mikrokredi denemeleri başarılı olamamıştır. Bu bakımdan mikrokredi ve mikrofinansman sisteminin, yoksulluğu tamamen ortadan kaldıracak sihirli bir değnek olarak görülmemesi gerekir. Tartışmaya açık olan yönleri de vardır.

Mikrokredinin olumlu ve olumsuz yanlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

- + Yoksulun yoksulu şeklinde tabir edilen insanlar çoğu zaman bir kısır döngü içerisindeyler ve bu kısır döngüden kurtulmak için sadece çok az miktarda sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar. Basit bir sermaye onların hayatlarını kökünden değiştirmeye yeterli olabilmektedir.
- + Mikrokredi verirken, kişilerden hiçbir teminat istenmemesi süreci oldukça kolaylaştırmaktadır. Okuma yazma bilmeyen bir insanın bile çok kolay kredi çekebilmesi mümkün hâle gelmektedir.
- + Mikrokredi uygulamalarında, girişimcilere sadece kredi verilmemekte; onlara içinden geçtikleri süreç boyunca manevi destek de sunulmaktadır. İş kurma ve geliştirme süreçleri içerisinde her zaman kurum yetkilileri ve dayanışma gruplarının desteği ile hareket ettikleri için aldıkları borcu en etkili şekilde kullanmaları sağlanmakla birlikte sosyalleşmeleri de sağlanmış olmaktadır.
- Mikrokrediler ile kurulan işler çok küçük çaplı olduğu için, hemen hepsinde sağlanan kazanç kayıt dışı kalmaktadır. Bu, mikrokredi uygulamalarının devlet tarafından layığıyla desteklenmesini güçleştiren en önemli etkenlerden biridir.
- Yoksul insanların hepsinin bir miktar sermaye ile gelir getirecek bir iş kurabileceği inancı her zaman doğru olmayabilir. Burada insanların bireysel becerileri ve eğilimlerinden, içinde yaşadıkları toplumun kültürel dokusuna kadar birçok önemli etken vardır. Herkes girişimci olacak diye bir kural yoktur.
- Mikrokredi ile mikro girişimcilere iş kurma veya işlerini geliştirme imkânı verilmektedir. Ancak yapılan araştırmalara göre insanların çoğuna maaşlı bir iş daha cazip gelmektedir. Ayrıca çok sayıda insanın her birine kendi işini kurması için destek olmak, hepsinin beraber çalışabileceği büyük bir fabrikanın kurulmasına destek olmak kadar etkili ve toplumsal kalkınmaya yönelik olmamaktadır.

Ülkemizde 2006 yılında meclise verilen bir kanun teklifi ile mikrokredi hizmeti sunacak kuruluşların hukuki altyapısının oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak bu teklif henüz meclisten geçmemiş ve kanunlaştırılamamıştır. Bu kanun teklifinde kurulması öngörülen mikrokredi kuruluşları şu şekilde ikiye ayrılmaktadır:

- Mevduat kabul eden mikrofinans kuruluşları
 - Mikro girişimciler ile mevduat kabul etmeyen mikro finans kuruluşlarına nakdi finansman sağlamak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar
- Mevduat kabul etmeyen mikrofinans kuruluşları
 - Sivil toplum kuruluşları tarafından kurulacak işletmeler de dâhil olmak üzere, mikro girişimcilere mevduat kabul etmeden finansman sağlamak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar

Mevduat kabul eden mikrofinans kuruluşları için; ancak bir anonim şirketi olarak, yani en az 5 ortakla kurulma ve en az 1 Milyon TL sermaye şartı getirilmiştir.³⁴ Buna karşılık mevduat kabul etmeyen mikrofinans kuruluşlarının kurulma şartlarının daha hafif olduğu görülmektedir.³⁵

Kuruluşların yetki sınırlamaları ise şöyle belirtilmiştir.

Mevduat kabul eden mikrofinans kuruluşları için:

- Mikro girişimciler ve mevduat kabul etmeyen mikro finans kuruluşları dışında hiçbir gerçek ya da tüzel kişiye ayni ya da nakdi kredi veremez,
- Kredi kartı çıkaramaz, çekle işleyen hesap açamaz, çek karnesi veremez,
- Yabancı para üzerinden kredi veremez,
- Ortaklık kuramaz, kurulmuş ortaklıklarda pay sahibi olamaz,
- İhtiyaçları için kurumca izin verilen sayı ve büyüklüğün üstünde gayrimenkul edinemez.

Mevduat kabul etmeyen mikrofinans kuruluşları için:

- Mikro girişimciler dışında hiçbir gerçek ya da tüzel kişiye ayni ya da nakdi kredi veremez,
- Kredi kartı çıkaramaz, çekle işleyen hesap açamaz, çek karnesi veremez,
- Yabancı para üzerinden kredi veremez,
- İhtiyaçları için kurumca izin verilen sayı ve büyüklüğün üstünde gayrimenkul edinemez,
- Ortaklık kuramaz, kurulmuş ortaklıklarda pay sahibi olamaz.

İlk başta akla gelen düşünceye göre mevduat kabul eden kuruluşların daha çok ticarî amaçlara yönelik olarak, kabul etmeyenlerin ise daha çok sosyal sorumluluk amaçlarına yönelik olarak kurulması istenmiş gibi gözükmekle beraber; mevcut yasa taslağının, mevduat kabul eden kuruluşları oldukça sıkıştırdığı görülmektedir. Bu kuruluşların en az 5 ortaklı olması, sermayeye eşit katılım zorunluluğu, toplanan mevduatın öz kaynakların üç katını geçemeyeceği gibi şartlar göz önüne alındığında bu işe gerçekten ticarî maksatla yaklaşma niyeti taşıyan girişimcileri zor durumda bırakacağı görülmektedir.

³⁴ **Mikrofinans kuruluşları hakkında kanun teklifi**, 3. madde, sf.11, 2. paragraf, www.tgmp.net/dowland/kanunteklifi01.pdf.

³⁵ **Mikrofinans kuruluşları hakkında kanun teklifi**, 15. madde, sf.20, www.tgmp.net/dowland/kanunteklifi01.pdf.

Mevduat kabul etmeyen mikrofinans kuruluşları için biçilen rol ise, şu an mikrokredi hizmeti veren sivil toplum kuruluşları ile tamamen örtüşmektedir. Bu çalışmamızda incelediğimiz KEDV, TİSVA ve TGV gibi örnekler aslında birer mevduat kabul etmeyen mikrofinans kuruluşu gibi çalışmaktadır. Zaten kanun teklifinin ilgili maddesinde belirtildiği gibi şartsız bağış da toplayabilmektedirler.³⁶

Bu sebeplerden dolayı ülkemizde resmî mikrokredi kuruluşlarının ortaya çıkma sürecinde şu an problemler gözükmeştir. Bu problemlerin en önemlisi daha önce andığımız “kayıt dışılık” problemidir. Bu problem ve özellikle mikrofinansman konusu akademik çevrelerin ilgisine ihtiyaç duymaktadır. Aksi takdirde mikrokredi uygulamaları ülkemizde ve diğer gelişmiş ülkelerde, en azından şu an için, küçük çaplı ve yerel kalmaya mahkûm gözükmeştir.

Türkiye’de mikrofinansman uygulamaları hâlen ağırlıklı olarak sivil toplum kuruluşları üzerinden sürdürölmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının esnek yapısı bu süreçte bir avantaj sağlamakla birlikte mikrokredi projelerinin; toplumun geneline yayılması ve büyük girişimcileri ticarî açıdan cezbedebilmesi için bu alanda daha çok çalışma yapılmalı, üniversitelerin iktisat bölümleri tarafından bu konuya daha çok ilgi gösterilmeli, hükûmet tarafından özellikle mevduat kabul eden mikrofinans kuruluşlarının kurulma şartları hafifletilmeli, istismar korkuları denetleme mekanizmasına ağırlık vererek aşılmalıdır. Ancak bu şekilde bu sistemin, toplumun tümünü kalkındırma yönünde güçlü bir rol oynaması düşünölebilir.

³⁶ **Mikrofinans kuruluşları hakkında kanun teklifi**, 15. madde, sf.21, 4. paragraf, www.tgmp.net/dowland/kanunteklifi01.pdf.

Kaynakça

- ADAMAN, Fikret ve Tuğçe Bulut; **500 Milyonluk Umut Hikayeleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- AKGÜL, Aziz; **Mikro Kredi Uygulamasında 3000'den Fazla Üyeye Kredi Verildi**, Türkiye İsrâfı Önleme Vakfı (TİSVA), Ankara, 2006.
- DOLUN, Leyla; **Mikro Finansman**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Ankara, 2005.
- DÜNDAR, Seher Ozan; **Mikro Finansman**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Ankara, 2007.
- GÖKYAY, Çağatay; **Türkiye'de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları**, Uzmanlık Tezi, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2008.
- ÖNER, Emine; **Mikrofinans Sistemi ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi**, İşletme Anabilim Dalı Finansman Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Ankara, 2007.
- **Türkiye Grameen Mikrokredi Programı 2009 Yılı Faaliyet Raporu**, TGMP, Ankara, 2010.
- Daley-Harris, Sam; **State of the Microcredit Summit Campaign Report**, 2007.
- **Yoksulluğun Önlenmesinde Mikrokredi Uygulamaları ve Türkiye**, İSEDAK, Ankara, 2007.
- YUNUS, Muhammed; **Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru**, 2. Baskı, Çeviren Gülden Şen, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2003.
- ZANBAK, Tuğba; **Kırsal Kadının Kalkındırılmasında Mikrokredi Kullanımı: Alaniçi Köyü Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2008.
- KARABIYIK, Lale E.; **Türkiye'de Mikro Finans Uygulamasına Yönelik Çalışmalar**, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa, 2004.
- ARTUKOĞLU, M. Metin; **Micro Credit Applications for Decreasing of Poverty in the World and Turkey**, Tarım Ekonomisi Bölümü, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, İzmir, 2009.
- SAKARYA, Şakir; **Yerel Kalkınmanın Finansal Dinamiği: Mikro finans ve Türkiye'deki Gelişmeler**, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, 2008.
- ÇELİK, Abdullah; GÜLTEKİN, Nihat; **Yoksulluğu Önlemede Bir Sivil Toplum Yaklaşımı Olarak Mikrokredi Uygulaması, Şanlıurfa Örneği**, Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Şanlıurfa, 2009.
- **Mikrofinans kuruluşları hakkında kanun teklifi.**
- **Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı:** <http://www.kedv.org.tr/>.
- **İslâm Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi:** <http://www.comcec.org/TR/default.aspx/>.

- **Toplum Gönüllüleri Vakfı:** <http://mikrokredi.tog.org.tr/abs/templates/sayfa.asp?articleid=534&zoneid=52>.
- **Türkiye Grameen Mikrokredi Programı:** <http://www.tgmp.net/>.
- **Türkiye İsrafi Önleme Vakfı:** <http://www.israf.org/>.
- **Grameen Bankası:** <http://www.grameen-info.org/>.